

Ruïnekerk, verwoest of afgetakeld?

'Onze opmars door de Republiek der Nederlanden verloopt voorspoedig', concludeerde maarschalk Turenne tevreden. Turenne was opperbevelhebber en legeraanvoerder van de Franse Koninklijke troepen. Op 1 september 1672 had hij een stafbijeenkomst belegd in Den Bosch, of Bois-le-Duc zoals de Fransen de stad noemden. Het leger van de beroemde Franse Zonnekoning Lodewijk XIV was samen met troepen van Engeland, Zweden en de bisschoppelijke vorstendommen Munster en Keulen naar de Lage Landen getrokken. De bedoeling was om de Hollandse kooplui eens mores te leren. Met een barse stem richtte Turenne zich tot de man naast hem. 'Ik geef aan U, luitenant generaal George Duras graaf de Lorge opdracht om de Bommelerwaard en de Betuwe voor onze troepen veilig te maken. We willen zo spoedig mogelijk doorstoten naar de stad Utrecht. En ons eigenlijke doel is Amsterdam, en Den Haag.' 'Waarom trekken we dan niet meteen door en veroveren we dat gehele achterlijke lage land?', wilde een van de andere generaals weten.

Turenne zuchtte diep en legde de situatie maar weer eens uit. 'Die vervloekte Hollanders hebben hun raadspensionarissen afgezet. Een kind uit het huis van Oranje is weer verheven tot stadhouder. Deze Willem III heeft grote gebieden onder water laten zetten. De Hollanders noemen het de Waterlinie. En daar kunnen we zo maar niet doorheen.' Er volgde een geroezemoes onder de mannen, maar met zijn harde stem riep Turenne de stafleden tot orde. 'Graaf De Lorge, aan u de taak om de versterkingen Crevecoeur bij Hedel en Sint Andries bij Rossum snel en vlot in handen krijgen! Die forten hebben we nodig bij onze opmars. Van daaruit moeten de troepen bevoorrad worden. Ze zijn dus heel belangrijk om onze achterhoede te kunnen steunen. U zorgt er maar voor dat de plaatselijke bevolking in de buurt van deze forten extra versterkingen aanlegt. En alle andere versterkingen, kastelen en schansen moeten weg!'

'Maar waarom...!', begon een van de andere stafleden, maar hij werd ruw onderbroken door Turenne. 'Omdat die veel te gevaarlijk zijn voor onze troepen natuurlijk! Van daaruit zou die stadhouder Willem III ons in de rug kunnen aanvallen!' Turenne keerde zich van de aanwezigen af. Hij had het nog druk. Toen niemand nog aanstalten maakte om nog iets aan de bijeenkomst toe te voegen, wenkte hij naar zijn adjudant. Deze leidde het vurige paard van de generaal naderbij en in een ommezien van tijd was de maarschalk aan de horizon verdwenen.

Enkele dagen later – op 4 september – maakte graaf De Lorge vanuit Bois-le-Duc een rondrit door de Bommelerwaard. In Hedel, Brakel, Poederoijen en Ammerzoden zag hij prachtige kastelen staan. Het kasteel van Ammerzoden trok zijn meeste aandacht. Vlak voor de ophaalbrug schoof hij uit zijn zadel en liep over de brug en door het poortgebouw naar de binnenplaats van dit prachtige middeleeuwse slot. Baron Thomas Walraven van Arckel trad hem tegemoet en sprak de Fransman onderdanig toe: 'Wat kan ik voor u doen, heer generaal? Mag ik U misschien uitnodigen tot het nuttigen van een feestmaal in onze ridderzaal?' De Lorge had zo'n vleidend praatje al dikwijls gehoord en wist instinctief dat hij op zijn hoede moest zijn. Toch ging hij op de uitnodiging in en besteeg de trap treden die leidden naar de statige ridderzaal. En daar zag hij haar zitten.

In een hoek tussen een paar hofdames stond de zuster van baron Thomas Walraven, Laura. Jaren geleden had hij haar voor het eerst ontmoet op zijn reizen door de Zuidelijke Nederlanden. Laura had daar familiebezoeken afgelegd. De Lorge had een zekere genegenheid voor haar opgevat. Eerst gebeurde dit heimelijk, maar later kon iedereen zien wat er gaande was.

Toen hij haar hier opnieuw ontmoette, schoot een vlam van verlangen door zijn hart. Ternauwernood kon hij deze gevoelens voor baron Thomas en diens echtgenote Barbara de la Kethulle en de andere aanwezigen verbergen. 'Hoe maakt U het, edele dame?', bracht hij hoffelijk uit en hij liet zijn stem zo krachtig mogelijk klinken. Laura was verrast door de plotselinge aanwezigheid van de Franse edelman. Alleen een minzaam knikje en een zachte glimlach was haar antwoord. Haar adem stakte echter in haar keel. Ook zij had de tijd die ze samen hadden doorgebracht in de Zuidelijke Nederlanden nog niet vergeten. 'Ik kom U een penibele boodschap brengen', wendde De Lorge zich tot de Ammerzodense baron. Als onze onoverwinnelijke troepen straks hun zegetocht zullen gaan voortzetten, dan zal ik er voor moeten zorgen dat onze soldaten niet in de rug aangevallen worden. Onze maarschalk, de hoogedele Turenne, heeft daarom besloten dat alle kastelen, sterkten en schansen die achter onze fronttroepen achterblijven met de grond gelijk gemaakt moeten worden!' Een doodse stilte daalde neer in de ridderzaal van het roemruchte slot Ammersoijen. Graaf De Lorge begreep dat zijn boodschap enorme consequenties inhield voor de Arckelfamilie. Een familie waartoe

ook zijn geliefde behoorde! Stil trok hij zich terug. Beschroomd reed hij terug naar Hedel, stak de Maas over en keerde terug in de oude hertogstad.

Een dag later kreeg hij al een brief van zijn geliefde:

'Hooggeërde en teerbeminde graaf, Wilt u over uw hart strijken en het zo dierbare huis van mijn geliefde broer sparen. Ik smeeek het u.

Uw Laura'

De brief was kort, maar had een grote uitwerking op het gemoed van de graaf. Hij dacht aan het liefvallige gezicht van Laura, haar zachte stem, haar fijne manieren. En vervolgens herinnerde hij zich de bulderende stem van Turenne. Met pijn in zijn hart pakte hij zijn schrijfgerei en beantwoordde Laura's brief:

'Ik zou zo graag tegemoet komen aan Uwe wensen. Wat zou het edel zijn om al uw verlangens en die van de baron en zijn geachte gemalin te mogen voldoen? Mijn diepste verlangen zou het zijn om ze kunnen vervullen. Maar ik moet U melden, edele vrouwe, dat alles wat u wenst lijnrecht staat tegenover de bevelen van onze hooggeachte koning Lodewijk.'

Op 9 september reed De Lorge weer naar de Bommelerwaard. Eerst hield hij een inspectietocht in Hedel en Rossum. Daar drukte hij de bevelvoerders van de plaatselijke forten nogmaals op het hart dat de versterkingen nu snel gereed moesten zijn en dat daarvoor de plaatselijke bevolking ingeschakeld moest worden. Maar toen deze zaak afgehandeld was, kon de graaf het niet nalaten opnieuw een bezoek te brengen aan kasteel Ammersoijen. Vlak voor hij de oprijlaan opreed, ontwaarde hij tussen het geboomte een kerk. Hij fronste zijn wenkbrauwen en in zijn hoofd ontkiemde een plan.

De koele ontvangst die hem ten deel viel, begreep hij terdege. Het was nogal wat dat hij bij zijn vorige bezoek de kasteelbewoners aangekondigd: hun voorvaderlijk bezit zou binnenkort worden opgeblazen. 'Is er dan geen enkele andere mogelijkheid over, heer graaf?', vroeg Thomas Walraven van Arckel wanhopig. De Lorge kuchte, en probeerde de blik te ontwijken van Laura die vlak naast haar broer geposteerd was. 'Misschien', zei hij terwijl hij de grote smachtende ogen van Laura voelde prikken, 'misschien heb ik een oplossing.' Aarzelend bracht hij zijn gedachten onder woorden. En al pratende raakte hij steeds meer overtuigd van zijn plan. Toen hij de opluchting op de gezichten van de baron en zijn zuster zag, wist hij dat hij het enige juiste zou doen. Orders waren orders, maar hij kon onmogelijk het slot van 'zijn Laura' de lucht in laten vliegen.

En zo geschiedde: drie dagen later bleizen Franse soldaten onder leiding van hun opperbevelhebber graaf De Lorge de Ammerzodense Onze-Lieve-Vrouwekerk, waar nu de aanhangers van de nieuwe leer kerkten, op. Het gedreun was tot ver over de Maas de horen, en rook en stofwolken kleurden de hemel minutenlang zwart. Het gebouw veranderde in een grote ruïne, waarbij het gehele middenschip met de grond was gelijk gemaakt. De graaf reed na deze daad spoorlags naar Den Bosch: 'De zaak ligt plat!', riep hij tegen de achtergebleven officieren. De fronttroepen met hun generale staf waren zojuist vertrokken en begonnen met de voorbereidingen die nodig waren om de stad Utrecht aan te vallen.

Tot zover het verhaal over het jaar 1672.

In 1868 vertoefde de 'civil engineer' Engelsman John Box in het Ammerzodense kasteel. Hij was daar op bezoek bij baron Arthur de Woelmont. Hij wilde in Ammerzoden eigenlijk alleen maar jagen en vissen. Maar daar kwam vanwege de weersomstandigheden weinig van terecht. Daarom ging hij maar aan het lezen. En hij las dan vooral hetgeen hij kon vinden in het kasteelarchief. Hij stuitte op een brief die enkele eeuwen daarvoor geschreven was door graaf De Lorge en het antwoord leek te zijn op een eerder aan hem gericht verzoek.

Ook maakte Box van het kasteel en zijn omgeving een aantal foto's. Ten slotte maakte hij naar aanleiding van zijn verblijf in Ammerzoden een boek: *Chronicles of the castle of Amelroy*. Dit boek kwam in 1870 uit. Het verhaal van zojuist is min of meer afkomstig uit dit boek.

Allerlei historici hebben in de loop der tijden vraagtekens gezet bij het verhaal dat John Box schreef over de Ruïnekerk. Een van hen was de tegenwoordige adjunct-archivaris van het Streekarchief in

Zaltbommel, Sil van Doornmalen. 'Ik ga eens in de archieven zoeken of iets kan vinden over wat die Franse graaf in 1672 in Ammerzoden heeft uitgespookt', zei Sil tegen zijn vader Wiek, 'Ik vraag me af of de werkelijkheid net zo romantisch is als het bekende verhaal ons wil doen geloven.'

In het archief van de heren van Ammerzoden, van de kerk en het polderbestuur van Ammerzoden, het kerkeraadsarchief, het archief van de kerkvoogdij werd geen enkele verwijzing in de richting van een ontploffing van de Lieve-Vrouwenkerk in 1672 gevonden. Enkele dagen later besprak Sil de voortgang van het onderzoek met zijn vader. 'Nu weet ik bijna zeker dat het verhaal van John Box gefantaseerd is. Anders zou er toch wel ergens iets over een of andere rekening of schenking genoteerd moeten staan. Ik ga nog eens zoeken in het archief van de Hervormde Gemeente Well/Ammerzoden', verzuchtte hij. De volgende avond kwam Sil met een grijns op zijn gezicht thuis. 'Heb je iets gevonden?', informeerde Wiek die ondertussen zeer benieuwd was hoe de zaak daar aan de Heiligenweg eigenlijk in elkaar zat. Sil klonk opgetogen: 'Ik moet de spullen nog bestuderen, maar ik weet bijna zeker dat ik gevonden heb wat ik zocht. Tussen een aantal schuldbekentenissen in dat archief van de Hervormde Gemeente trof ik een bestek aan. Het heette 'Het repareren ende hermaecke van de kereck tot Ammeroede'. Het bestek was niet uit 1672, maar uit 1632! Dat zou betekenen dat de kerk veertig jaar voor graaf De Lorge Ammerzoden bezocht mogelijk al vervallen was. Morgen ga ik opnieuw zoeken in het huisarchief van de heren van Ammerzoden. Ik wil dan wel eens kijken of daar iets te vinden is over het herstel van de kerk in 1632', zo maakte Sil zijn plannen voor de volgende dag kenbaar. En inderdaad vond Sil allerlei rekeningen en aanwijzingen dat de Ruïnekerk in 1632 zijn huidige vorm kreeg, dus zonder middenschip. Het verhaal van John Box kon dus wat Sil betreft naar de prullenbak. Ten slotte: Sil heeft over de hele problematiek een artikel geschreven. Voor de liefhebbers geef ik hiervan de titel: 'De Nederlands Hervormde Ruïnekerk te Ammerzoden. Romantiek contra historische realiteit?' Het artikel is te lezen in het Streekarchief in Zaltbommel.